

Julenummer

”Gammelt og Nytt”

Nr. 4 2016

Medlemsblad for Båtsfjord Historie og Museumslag

Julehefter

De første juleheftene med tegneserier utkom for godt og vel hundre år siden, vi nordmenn bruker årlig over 50 millioner på å kjøpe julehefter for å skape julestemning.

Denne utgavens innhold:

- Side 3** Lederen har ordet
- Side 4** Julehilsen fra
Vardøhus Museumsforening
- Side 6** Båtsfjords tiende Ordfører
- Side 13** Odd Arne Solhaug
lærer i Syltefjord fra 1960 til 1981
- Side 20** Sørøygjengen i Båtsfjord 1944/45

G. Robertson A.s

Hammerfest

Telegr.adr. «Finnmarksfisk»

Fiske tilvirkning

i Hammerfest, Hasvåg,

Honningsvåg,

Kjøllefjord og Båtsfjord

Repr. for:

Statens Kornforretning og Norsk Forsikringsselskap «Æolus»

Reklame fra Boken *Gjenreisningen av Finnmark og Nord Troms*

Lederen har ordet

Torbjørn Tangen

Vi har nå kommet opp i 67 betalende medlemmer noe som gjør at vi sakte men sikkert øker vårt medlemstall.

Julen står for døra med adventstid som tilsier gode juletradisjoner og spenning både for store og små.

I vårt historieprosjekt har vi nå også fått intervjuet Leif Nylund, det er interessant hva mennesker har opplevd både som barn og voksen.

Historielaget trenger fortsatt tilgang til bilder både til kalenderen og fiskebåter som har levert i Båtsfjord, spesielt båter fra Båtsfjord.

Ønsker på vegne av Historielaget alle en riktig God Jul og et riktig fredfylt og innholdsrikt Nytt År!

Grasrotandelen

Husk at du kan gi Grasrotandelen din til
Båtsfjord Historie og Museumslag.

Spør etter oss hos din tippekommisjonær eller velg oss på nett
med navn eller vårt organisasjonsnummer: 996 113 191

Julehilsen fra Vardøhus Museumsforening

Kjære naboer i vest

Vardøhus museumsforening har fått en hyggelig hilsen fra dere i Båtsfjord Historie og Museumslag, og vi har fått tilsendt deres medlemsblad. Både hilsenen og bladet er mottatt med stor takk.

Vi forstår det slik at dere skal gi ut et julenummer av medlemsbladet og vi benytter anledningen til å sende dere en historisk julehilsen.

Vardøhus museumsforening ble stiftet i 1894, og er en av Nord Norges eldste aktive folkeforeninger. Vardøhus museumsforening samler inn og tar vare på gjenstander av kulturhistorisk, naturhistorisk og militærhistorisk verdi i Øst-Finnmark, spesielt i Vardø. Forening driver også formidling gjennom seminarer, bøker og på annen måte.

Alt som Vardøhus museumsforening har, eies av vardøværingene gjennom medlemskap i foreningen. Dette eierskapet betyr at foreningen eier bygningene der Pomormuset i Vardø og Partisanmusset i Kiberg er lokalisert.

Utstillingene administreres og formidles av Varanger museum IKS.

Foreningen har i 2016 overtatt et av Vardøs eldste og historiske hus ”Ronthigården” i Østervågen, og nyrestaurerte ”Einar II” er kommet på sjøen. Også her er det et tilsvarende samarbeide med Varanger museum IKS.

Foreningen eier også Lushaugen der Varanger museum hadde tilhold for få år tilbake. I dag benytter vi huset i forbindelse med prosjekter spesielt rettet mot Russland. Vi har også i 2016 overtatt ”Partisanhytta/ Bruvoldhytta” i Syltevik. Denne vil kobles opp mot et større prosjekt vi har på Partisanhistorien.

Museumsforeningen vil også bevare de siste gjenværende fiskehjellene i Vardø, som er sterke historiske uttrykk for vår avhengighet av ressursene i havet.

I høst arrangerte vi i vårt nye kulturhus ”En historisk lørdag” hvor vi hadde et par foredrag, salg av våre årbøker, praktboken om Frigjøringen i Nord-Norge 1944-1945, kaffe og kaker og lotteri. Dette ble veldig godt mottatt og vi planlegger flere slike ”lørdager”.

Så aktiviteten er stor i vår forening. Likeså forpliktelsene med alle våre hus og gjenstander. Vi bretter opp ermene og står på etter beste evne. Vi er åpen for å samarbeide med deres forening om f.eks. foredrag og felles aktiviteter. Vi har jo en del sammenfallende historie i både Partisanhistorien og innen fiskeri.

Dere finner oss på Facebook.

Medlemmene i Vardøhus
museumsforening ønsker
dere alle en riktig
God Jul og et Godt Nyttår.

Med vennlig hilsen

Arnt Bjarne Aronsen
Styreleder
Vardøhus museumsforening

Reklame fra Boka *Å eg veit meg et land* fra 1959

Båtsfjords Ordførere – Båtsfjords tiende Ordfører

Sammenfattet av: Ståle A. Olsen

Albert Moe

Da Nils Petter Daniel Hamborg går av etter sin andre periode som Ordfører, kommer vi til et jubileum, nemlig den tiende i rekken Handelsmannen Albert Malvin Moe.

Albert Malvin Moe ble født i Vadsø den 28. mai 1860, hans foreldre var Smeden Zakarias Moe fra Verdal i Nord Trøndelag og Karen Marie Olsdatter fra Bodø i Nordland. Hans 10 år eldre søster Fransiska Josefine Charlotte ble gift for andre gang med Radmand Sundfær som var den syvende Ordføreren i rekken. Albert vokste opp i en ungeflokk på 6, foruten hans søster var de 5 gutter, Osvald Conrad Waldemar, Bastian,

Albert Malvin, Rudolf Peder og Emanuel. De bodde i den midtre bydelen i Vadsø, der de holder en ku midt på 1860-tallet.

I 1875 har de to kyr og fem sauer, familien bor på samme adresse som på 1860-tallet, der faren Zakarias har sitt eget smedverksted. Nå bor bare de tre yngste guttene hjemme. Fransiska har giftet seg med Bakeren Børre Kristoffersen og de leier bakeri hos Sjur Knudsen Vinjevold i Vadsø, de har en Bakersvenn og en tjenestepike og broren Bastian er Handelsbetjent hos Brennevinshandler Edios Larsen. Alberts eldste bror Osvald har mest sannsynlig utvandret til USA. Albert arbeider som Handelsbetjent.

Fire år senere dør faren Zakarias 57 år gammel, moren Karen flytter med sin pleiedatter Gerda inn hos Albert som nå er Bakeribestyrer og Handelsbetjent i Torvgaten 64 i Vadsø, den yngste broren Emanuel går i lære hos Albert. Der bor også Bakersvennen Karl Hansen, Handelsbetjenten Richard Gundersen og Tjenestepiken Sofia. Broren Bastian jobber også med handel i Vadsø.

I 1891 får Albert en uekte (født utenfor ekteskap) sønn med den ti år yngre og kvenske Elise Johansen Bjørkvold fra Vadsø, sønnen Palmer Ferdinand Sverre blir døpt i Malvik i Sør Trøndelag. Sønnen dør noe over 2 år gammel av difteri og er begravet fra Vår frues kirke i Trondheim.

Alberts mor Karen flytter i denne tiden til datteren Fransiska og hennes nye ektefelle Ordføreren og Handelsmannen Radmand Sundfær i Ytre Kiberg.

I løpet av første halvdel av 1890-tallet flytter Albert til Indre Kiberg for å drive forretninger også der.

Erling Myhre & Co.

Kolonialforretning

Enkelte ganger fikk ikke personer med utenomekteskapelige barn gifte seg i kirken og i 1895 blir det tillatt å gifte seg borgerlig framfor en notarius publicus for de utenfor statskirken. Siden Albert hadde en uekte sønn så må han den 5. desember 1895 melde seg ut av Statskirken for å kunne gifte seg borgerlig den 12. desember med den 14 år yngre Ida Marie Hansen fra Vardø, de giftet seg sannsynligvis i Bodø. Deres forlovede er Handelsmannen og den senere Ordføreren Johan Isaksen og Kaptein Børseth på dampskipet «Vardø». Albert melder seg inn i statskirken igjen i 1906.

Den 16. mars 1900 får paret sitt første barn, Aud Margot. Hun gifter seg i 1926 med Terje Wold, som senere ble Ordfører i Vadsø, han var Justisminister i regjeringen Nygaardsvold i London under andre verdenskrig (1939 – 1945), Stortingsmann for Finnmark (1945 – 1949) og senere Høyesterettsjustitiarius (1958 – 1969).

31. mai 1945 ventende på resten av regjeringen Nygaardsvold. Fra venstre Forsvarsminister Oscar Torp, Justisminister Terje Wold (med briller) og kronprins Olav i uniform.

Den lille familien på tre bor i Indre Kiberg der de holder både kyr og fjærkre, sammen med dem bor Tjenestepikene Sofie og Sandra samt en som er både Bødker/Bøkker (Tønnemaker) og Blikkenslager. De holder

samtidig en leilighet i Vadsø hos Snekkermester og Gårdeier Elias Olsen. Albert driver både med handel, fiskekjøp og er også blitt Poståpner i 1900, en stilling han innehar i 30 år.

I 1901 får de sitt andre barn Ivar, hans faddere er blant annet Handelsmannen og Fiskebrukeieren Anton Nymoen og hustru samt Handelsmannen og Ordføreren Johan Isaksen. Ivar går handelsgymnas i 1920 og blir Fullmektig og senere Disponent ved farens forretning i Kiberg. Han overtar som Poståpner etter sin far i 1930. Ivar er engelsk agent under andre verdenskrig og under en spaning etter slagskipet «Tirpitz» møter han sambygdingen fra Kiberg Trygve Eriksen, han var agent for Sovjet.

Ivar flytter senere til Harstad. Han omkommer bare 45 år gammel om morgenen den 28. august 1947, da Det Norske Luftfartsselskaps (DNL) sjøfly «Kvitbjørn» i tett tåke treffer fjellveggen rett ovenfor Urklubben i Lødingsfjellet lengst sør i Tjeldsundet. Dette var den verste flyulykken i Norge til da, med hele 35 omkomne.

I 1903 får paret en datter til, Gunvor. Hennes faddere er blant annet Bokhandler, Trykker og Gull- og Sølvhandleren Oluf Petter Kildahl Olsen i Vadsø samt tidligere nevnte Richard Gundersen som nå er Kjøpmann.

Vi gratulerer hjerteligst med dagen.

Alt i bygningsvarer.

Maling — Belegg — Kjøkken- og garderobeinnredning

Berlevåg Trælast filial - Båtsfjord

Reklame fra Fiskernes dag søndag 20. juni 1971

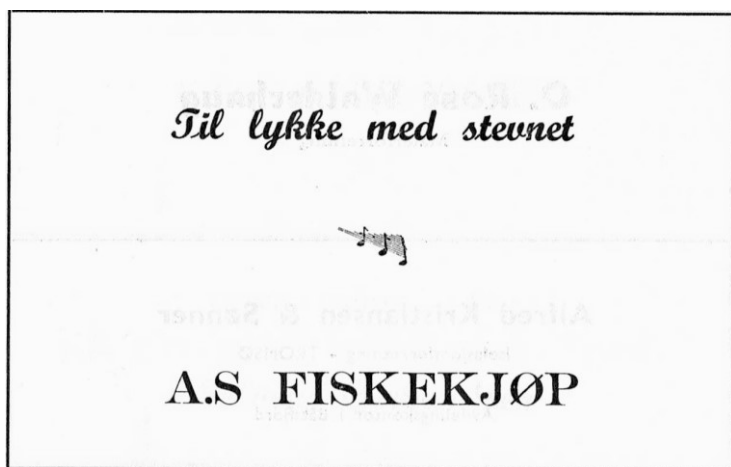
To år senere får de en sønn, han blir oppkalt etter faren og heter Albert Rudolf, men blir senere bare omtalt som Albert Moe jr. Han gikk både middelskole og handelsskole før han begynte i sin fars firma. Han gifter seg med Dagmar Jonetta Sundelin, datter av handelsmann Frantz Daniel Sundelin og Ida Elvine i Vadsø. Senere driver han fiskeforretningen og dampskipsekspedisjonen i Mehamn med navnet Albert Moe & Sønner AS, som er en fortsettelse av farens filialer der.

Samme året som Albert jr. blir født, blir Albert Malvin Moe valgt til den tiende Ordføreren i herredet på 37 år. Albert sitter i en treårsperiode fram til 1907.

28. oktober 1907 kommer sønnen Thorstein til verden, det står i Kirkeboken at han er parets åttende barn, til da har paret mistet tre barn, Solveig i 1898, Ivar i 1899 og Konrad Bastian i 1909, de mister også et pikebarn i 1915 i Vadsø.

Blant Thorsteins faddere finner vi fru Marie Isaksen, konen til tidligere Ordfører Johan Isaksen samt Handelsmannen og Engelsk Vice-Konsul Bernhard Martin Akermund i Vadsø.

Thorstein tok juridisk utdanning og overtok Terje Wolds praksis i Vadsø der han i 1940 var Overrettssaksfører, under krigen satt han et år på Grini. Thorstein ble konstituert Politimester i Vadsø i 1945, året etter ble han fast ansatt i stillingen.

Reklame fra Sangerstevne i juni 1960

Grasmobilde: På trappa til Moegården i Indre Kiberg. Fra venstre i fremste rekke: Ivar, Aud, Torstein, Gunvor og Albert jr. Bakerst ser vi Albert Moe som nr. 2 fra venstre og Ida Moe helt til høyre. Nummer 2 fra høyre er Eilertine Sundfær. De øvrige tre er ukjent.

Årlig drar Albert på forretningsturer sørover til Bergen og Oslo, han planlegger turene etter hvilke oppsetninger som er på teatrene og han setter særlig pris på Opera og Operetter. Han er musikalsk og en Organist i Vadsø kirke bemerket at hun bestandig kunne høre når Albert var i kirken for han tok alltid understemmen i salmene.

Albert driver sine forretninger videre i Kiberg, han involverer sønnene Ivar og Albert jr. i driften og i 1930 blir firmaet omgjort til et AS. Det virker som om 70årige Albert selv trekker seg tilbake fra forretningene samtidig.

I 1936 er firmaet Alb. Moe AS registrert i Merkeregisteret for Fiskefarkoster med 10 fartøy, to av disse var motorbåtene Ms «Lykken» og Mk «Nordlys», de øvrige var åpne åtte årede båter.

K I B E R G

ALB. MOE A.S., Indre Kiberg.

Eksport av tørrfisk, saltfisk, ferskfisk og tran.
Telefon nr. 2 og nr. 5. Telegramadresse: Moe.

Reklame fra Fiskets Gang, onsdag 8 september 1937.

Albert Moe dør 2. juni 1945 i Vadsø, han blir hele 85 år gammel, hans 14 år yngre kone Ida blir like gammel og dør i 1959. Albert og Ida er begravd i Vadsø nært mange av deres familiemedlemmer.

Aksel Martinsen

BOK & PAPIRHANDEL

VAR D Ø

Filialutsalg:

Båtsfjord og Mehamn

Telefon nr. 19-413

Reklame fra boken: *Å eg veit meg et land* fra 1959

Odd Arne Solhaug

lærer i Syltefjord fra 1960 til 1981

av Svein O. Solhaug

Tegning: Ann-Sissel Godal

Da Ståle A. Olsen i Båtsfjord Historie og Museumslag spurte om jeg kunne skrive en liten artikkel om min fars tid og virke i Syltefjord, måtte jeg ta ett døgns betenkningstid. For – hvor godt kjenner man egentlig sin egen far, eller mor? Eller for den del – hvor godt kjenner en seg sjøl? Det kunne imidlertid bli både lærerikt og interessant, så her er artikkelen. Eventuelle feil og mangler tar jeg det hele og fulle ansvar for.

Tiden før Syltefjord

Min far ble født i september 1935 i Lavangen kommune. Foreldre var fisker og småbruker Svein Sveinsen og Dagny Sveinsen. De hadde fire barn, hvorav min far var den eldste. Etternavnet Solhaug er altså ikke noe

gammelt slektsnavn, men en navneendring som familien tok på slutten av 1950 – tallet. Småbruket som faren kjøpte fikk navnet Solhaug, så da ble gårds og slektsnavn det samme.

I 1953 begynte han på Tromsø offentlige lærerskole, og etter fire år i 1957, ble den godt sammensveisete gjengen uteksaminert. Dette samholdet tok de godt vare på, og holdt ved like blant annet ved en egen årlig publikasjon kalt «Kontakten». Datidens sosiale media, kan det vel kalles, som etterhvert ble en tradisjon. Siste innlegg hadde far min i 2003.

Fra høsten 1957 til våren 1960, var han først i full post ved Nordtveit skole i Oslo. Deretter avtjente han verneplikten, og hadde så ett 1/2 år i full post i Dyrøy kommune.

Nordover igjen – til Finnmark

Til Hamna kom han sommeren 1960, som nytilsatt lærer ved Syltefjord internatskole. Internatet var bygget og ble drevet av staten, og stillingen var et vikariat på ett år.

Ja, det forbauset sikkert både familien og kjente at han la kursen så langt nord og øst, til en fjord som de færreste hadde noe kjennskap til, heller ikke han selv. Mange har nok erfart at mye her i livet er tilfeldigheter, og slett ikke resultat av ett nøye planlagt livsløp. Så også med min far.

Skoleinternatet i Hamna tidlig på 60-tallet

Men han hadde vært i Øst-Finnmark før. Verneplikten hadde han avtjent ved Garnisonen i Sør – Varanger, på Høybuktnoen. I Pasvikdalen ved Strand internat som i dag er museum, var en god venn og tidligere klassekamerat lærer. Gjennom flere besøk dit, fikk han et innblikk i internatlivet, og da spesielt ved Strand internat. Og som han selv forklarer i en artikkel *«Dessuten tjente lærerne ganske godt i slike poster den gang, og det betydde jo også en del for en som var nyutdannet og med hele studiegjelden intakt»*.

Tor Gabrielsen

Sveiserverksted.

— BATSFJORD —

Reklame fra Russeavisa Grønnsaker fra 1961

Da neste år vel var gått, hadde mye skjedd. Vikariatet var forlenget med ett år. Amors piler hadde svirret i luften, og i august 1961 giftet han seg med Erna Ovedie Pedersen. Erna jobbet til daglig ved internatet, og var fra Nordfjord i Syltefjord, født i 1933. Foreldre var Hansine og Frantz Pedersen. Hun hadde ei datter fra før, Vigdis Annie født i 1952. Dessuten var de flyttet inn i en nyoppført lærerbolig, rett ved siden av internatet.

Odds kone Erna med barnene Svein Oddvar på 1 år og Vigdis Annie på 11 år

Hvordan startet den lokalhistoriske interessen?

Syltefjord internat som var tatt i bruk i 1936, lå temmelig avsides til. Den skoleordningen som da var, skjønte han fort måtte gjenspeile en befolknings situasjon i fjorden, som var vesentlig annerledes bebodd tidligere. Eldre folk han ble kjent med, kunne forholdsvis greit gjøre rede for de største forandringer i kommunen de siste 100 år. Lengre tilbake ble det vanskelig. Og grunnen til dette var ganske enkel. De fleste hadde ikke rot i kommunen lengre tilbake enn ca. 100 år. Dette vakte hans interesse for folket og området i tidligere tider.

I tillegg var det to helt bestemte ting som for alvor vekket den lokalhistoriske interessen. I artikkelen «Historien om Grasmobildene» forteller han for det første at «Like bortenfor skoleinternatet i Syltefjord var det noen tomterester etter store bygninger nede ved sjøen. På spørsmål til lokalbefolkningen, fikk jeg vite at Sven Foyen hadde hatt en kvalstasjon der, og jeg ble også vist restene av en annen ikke langt unna».

Videre sier han om artikkelen «Av Finnmarks folkeliv gjennom titusen år» som han leste i «Den norske turistforenings årbok 1938» at den var interessant nok «...men vesentlig var en kartskisse hvor det var inntegnet der konservator Numedal hadde gjort funn fra "komsakulturen". Det var et ringformet merke på kartet for hvert funnsted. Og til min - jeg må si - enorme overraskelse: Der var tydelig avmerket tre slike ringer i Syltefjord, og i tillegg en i Båtsfjord. Komsakulturen kjente jeg rimelig bra til, men hadde aldri hørt om eller kunnet tenke meg at det var noen slike funn f.eks. i Syltefjord» (Komsakulturen, betegnelse for arkeologiske funn fra eldre steinalder i Finnmark og på Kola. Består ofte av åpne lokaliteter med funnene oppe i dagen. Kilde: Store norske Leksikon).

Dette var det som trigget interessen for lokal historie og kultur, noe som for min far varte livet ut.

Reklame fra Finnmark Tidendes ekstranummer i anledningen veigjennomslaget for veien til Båtsfjord, utgitt 25 august 1961

Og hva førte dette til?

Nå startet innsamling, sortering og manuell arkivering av informasjon, og kildene var mange. Lokale folk bidro med det de visste, og etterhvert utvidet kontaktnettet seg i fylket og landsdelen forøvrig. Bøker ble lånt, og bøker ble kjøpt. Mange bøker – særlig fra antikvarier. Opplysninger i materiale fra Statsarkivet, kirkebøker, folketellinger m.m. ble studert og notert. Jeg er ganske sikker på at min mor syntes denne «*informasjonshungeren*», av og til gikk litt vel langt.

Etterhvert begynte han å bruke noe av dette som han fant i skolesammenheng, og til foredrag og kåserier for andre interesserte. I 1967 ble internatet nedlagt. Ny skole og lærerbolig var oppført i Nordfjord, og dit flyttet familien som nå var to flere. Min søster Ann-Sissel født i 1967, og jeg selv født i 1962.

Litt mere handfaste og nære ting opptok også interessen. Med enestående god hjelp av skoleelevene, ble det på begynnelsen av 1970 - tallet startet innsamling og registrering av gamle gjenstander og bilder fra lokalområdet. Skolens bomberom gjorde nytte som oppbevaring og utstillingslokale. Syltefjord hadde fått sitt eget lille lokalhistoriske museum.

Skoledirektøren i Finnmark gikk inn for å dra lokalmiljøet mer inn i undervisninga og flere prosjekter ble satt i gang. Sammen med Torbjørn Pedersen fikk han i oppdrag av skoledirektøren å skrive emnehefte «*Fiskerinæringa i Finnmark*» hefte 1. Dette kom ut i 1977. Samme år kom emneheftet «*Hvalfangsteventyret i Finnmark 1864 – 1905*», også det på oppdrag fra skoledirektøren. I 1978 utgis også emnehefte «*5 samiske eventyr*». Et hefte jeg dessverre verken har fått sett eller lest.

Så i 1979 kom boka «*Kirke og folk i Båtsfjord kommune*» ut. Det var i samarbeid med Lions Club Båtsfjord og Båtsfjord Kulturstyre. Fra forordet siteres formålet «*Skriftet er ment som en mulig 'appetittvekker' som kanskje får en til å ønske at en visste noe mere om kommunens tidligere historie*». Kirkelige forhold og folkelivet ellers står sentralt i boka.

I 1980 skriver han brev til Båtsfjord Kulturstyre der han argumenterer for å få dannet et eget historie og museumslag. Det var også på denne tiden de første av «*Grasmobildene*» ble «*gjenoppdaget*».

Johan Oskar Grasmø var sokneprest til Vardø 1910-20, og en dyktig fotograf. Det blir for mye å komme inn på hele historien rundt disse bildene her. Men i alle fall kom aktuelle bilder fra denne avglemte fotoskatten (glassplater) nordover til Finnmark fra Oslo, i flere omganger. De originale glassplatene er i dag på Fylkesbiblioteket i Vadsø.

Båtsfjord kommunes kulturpris mottok han også dette året, noe han satte stor pris på.

Flytter fra kommunen

Året etter, sommeren 1981 flytter familien fra Nordfjord i Syltefjord til Andøya i Vesterålen. Forholdene i Nordfjord var etterhvert blitt så usikre blant annet med veiforbindelse og skoleforhold, at videre opphold syntes lite fornuftig. Siste emnehefte på oppdrag fra skoledirektøren, blir akkurat ferdig før avreise. Det har tittelen «*Gjenreisninga av Finnmark*», og handler om de første årene etter 2. verdenskrig. En komite på 5 sto for dette heftet.

Mye stoff var samlet inn opp gjennom årene. Eldre folk i kommunen var intervjuet, noen på kassettbånd og andre skriftlig. Andre igjen hadde selv nedtegnet spesielle hendelser. Planen var å få til ei bok ut av dette materialet. På grunn av den nye situasjonen tok det imidlertid noe tid før boka ble realisert.

Men i 1985 kunne endelig «*Sånn va det – fortellinger fra Båtsfjord kommune*» gå i trykken. Også denne gangen i samarbeid med Lions Club Båtsfjord og Båtsfjord Kulturstyre, med flere.

10 personer får her fortelle sine historier fra gamle dager, og det hele er på dialekt. Sammen med gode bilder fra blant annet Grasmø-samlingen, gjør det stoffet levende og lesverdig.

A.s Abrahamsens Sønner

D'S EKSPEDISJON OG FISKEFORRETNING

Reklame fra utgivelsen *Fiskernes dag* søndag 20. juni 1971

Sluttord

Ingen jobber i et vakuum. Uten velvillig hjelp og samarbeid med etater, organisasjoner, Båtsfjord kommune og privatpersoner, hadde det blitt smått med resultater. Jeg kjenner ikke til alle som bidro, men vil spesielt nevne fire personer som betydde mye. Frank Klausen, Hans Arne Nergaard og Leif Olsborg i Båtsfjord, samt prost Karl Petersen i Hamningberg.

Min far døde for 10 år siden, høsten 2004, og min mor høsten 2012. Siste gang de reiste nordover til Syltefjord, var så vidt jeg husker i 1996. Med dette vil jeg til slutt sende en hilsen til alle Båtsfjordinger og Syltefjordinger og ønsker dere en god framtid.

Svein O. Solhaug
februar 2014.

Andøya,

Kr. Voie A.s

VARDØ

MEGLERFORRETNING

AGENTUR - KOMMISJON - BEFRAKTNING

Produksjon av saltfisk - stokkfisk

Eksport av alle sorter ferskfisk

TELEGRAMADRESSE: «NORBIRK» TELEFON 220 - 250 - 340

Reklame fra boken: *Å eg veit meg et land* fra 1959

Sørøygjengen i Båtsfjord 1944/45

Sammenfattet av: Ståle A. Olsen

Krigshøsten 1944 var det rundt 1000 mennesker på flukt rundt om på Sørøya i Vest Finnmark, disse fulgte oppfordringen fra regjeringen i London om ikke å la seg evakuere sørover av tyskerne. De gjemte seg i alle mulige huler, hytter og gammer for å vente på frigjøringen som de håpet at snart kom. Stadige tyske patruljer med «Schnellbåter» gjorde tilværelsen usikker og farlig for de som lå i dekning. Tyskerne gikk i land der de så bygninger de kunne brenne, husdyr de kunne drepe og mennesker de kunne tvangsevakuere.

Den tyske evakueringsordren ble gjennomført på tross av at evakueringsansvarlig for Finnmark, Jonas Lie, hadde sterke motforestillinger. Lie skrev i en senere rapport til Vidkun Quisling: «Sjølappene som i et antall på 10 000 – 12 000 bor spredt langs kysten, er en totalt degenerert blandingsbefolkning som verken fysisk eller psykisk har noen befolknings- eller arbeidsverdi». Lie kraftsalve var klar, det hadde ikke noe for seg å evakuere disse sørover.

I radioen hadde folket på Sørøya i Vest Finnmark hørt at norske militære var kommet fra Storbritannia til Kirkenes, det ga dem styrke i sin tro på at de snart skulle blir fri. Men noen ville ikke vente og 20. desember 1944 gikk tre fiskeskøyter ut fra Galtenfjorden på Sørøya med en håndfull ungdommer ombord med kurs mot det befridde Norge og en trygg havn i Båtsfjord. En skjøte måtte bryte av og snu ved Bogøysundet. De gjenværende to fiskeskøytene var Johan Eilertsen i Breivikbotns båt *Ms Glimt* og Kristian Johansens Mk *Høivik*. Ungdommene var Johan Eilertsen, Reidar Strandheim, Laura Strandheim, Ruth Strandheim, Karl Strandheim, Arne Leistad og Sverre Johansen.

Vel ute på havet sliter Mk *Høivik* med lekkasjer og en dårlig motor som harker, kompasset er fylt med diesel da noen har forsynt seg med kompasspriten, så nålen bare virrer omkring. Det er dårlig vær og de vil ikke fyre i båtovnene på grunn av gnistregnet som kan avsløre deres posisjon.

Ms *Glimt* som har fungerende kompass får landkjenning etter tredve timer, da de ser det nedbrente Mehamn som ser tilsynelatende folketomt ut. De legger til ved restene av ei kai, og det kommer to menn fram. Den ene av dem har familien sin liggende kummerlig i ett telt innpå fjellet og sier han kan være med videre som los da han kjenner leia mot Båtsfjord. Glimtgjengen takker for tilbudet og familien får være med.

Gjengen i Mk *Høivik* roter seg vekk i uværet og strander på selve juleaften på en sandbanke i Tanafjorden. De forlater skøyta og tar seg inn til en hytte. Der finner de mel som de putter i en kasserolle, men når det begynner å koke lukter det ikke mel, det er zinkhvit maling de koker. Dagen etter kommer noen Austertanaværingene som hjelper Høivikgjengen med å få båten på havet igjen. De får beskjed om at det er norske militære i Smalfjord, uvitende om at dette er en hemmelighet tar de seg dit, der de blir arrestert og avhørt i 8 timer.

Ms *Glimt* derimot ankommer det frigjorte Båtsfjord på julaften etter fire dager på havet og folk i Båtsfjord tror nesten ikke på at de kommer helt fra Sørøya siden det er så dårlig vær. De slitne og skitne ungdommene fra Sørøya blir innlosjert på Havly som må fortone seg som rene himmelen sammenlignet med de forhold de kommer fra.

Båtsfjord i november 1944

Tredje juledag kommer endelig Mk *Høivik* inn til Båtsfjord, en uke etter at de forlot Galtenfjorden på Sørøya. En skjeggete men smilende Sverre Johansen sto i rorhuset og Ruth Strandheim på lugarkappa og roper til Glimtgjengen som står på kaia: «Holoï, fan dokker, hær e vi!».

Båtsfjord som tyskerne hadde forlatt tidligere var en tid hjemsoekt av både tyske «schnellbåter» og russiske flyraid, da særlig mot havaristen DS *Margareta* som lå strandet inne på havnen siden 22. oktober. Etter hvert som det norske militære nærværet økte, ble tyske sjøraid flyttet vestover.

Med grunnsatte DS *Margareta* var også mange mangelvarer kommet til Båtsfjord og også flyktningene fikk ta del i frigjøringskalaset. Flere ekspedisjoner ut til havaristen ble gjennomført og mye ble berget. Men angrepene ble hyppigere og fem men mistet livet og flere ble skadd på søken etter mat og eksklusive varer. Særlig var det i juletiden den fine franske cognac og benedikterlikør som var etterspurt. Man knuste flaskene om bord og helte innholdet over på tønner for at man skulle få berget godsakene raskere enn flaske for flaske. Etter sigende reddet forsyningene julehøytidelighetene i Båtsfjord til langt utpå 13. dag jul. Ett tidsvitne forteller: «Det ble en nyttårsaften jeg sjelden glemmer. I en krok stod et 50 liters melkespann full av den nydeligste blanding av konjakk og likør, fransk bouquet, og bartenderen øste opp kildevannet med vannøse».

I Båtsfjord var Oberstløytnant Gunnar Johnson kommet den 29. desember på en av sine mange turer langs kysten.

Johnson som i det sivile var overlege ved Oslo legevakt hadde vært sjef for det svensk/norske felthospital under borgerkrigen i Spania samt sjef for et finsk feltlasarett under Vinterkrigen.

Han var nu kommet med Militærmisjonen til Norge som

Etterretningsoffiser. Johnson hadde fra midten av november utført oppklaringsturer så langt som til Mehamn og fra 2. desember av opprettet det frivillige Kystvern flere steder fra Vardø i øst og så langt vest som til Hopseidet, fra 11. til 21. desember hadde han styrt evakueringen østover av rundt 900 personer, hovedsakelig fra Nordkynhalvøya.

Oberstløytnant Gunnar Johnson fikk flere dekorasjoner for sin innsats, blant annet St. Olavsmedaljen med ekegren og de britiske medaljene Order of the British Empire (OBE) og King's Medal for Courage.

En delegasjon fra de ankomne Sørøylværingene tok kontakt med Oberstløytnant Johnson og fortalte om de elendige forhold som rådet på Sørøya i det som nå var et ingenmannsland mellom Tyske og Sovjetisk/Norske styrker. Ytterligere to fiskeskøyter fra Sørøya ankommer Båtsfjord i første halvdel av januar, dette er Magda Hustads Ms *Heimdal*

og Olaf Bersvendsens Ms *Ståltind* med 36 huleboere fra Sørøya.

Johnsen drar til Kirkenes og rapporterer om forholdene på Sørøya.

24. januar drar en ekspedisjon under ledelse av Løytnant Per Danielsen fra Kirkenes med kurs vestover. I Båtsfjord rekrutteres fem av Sørøylværingene og skøyta *Rutland* kompletterer ekspedisjonens skøyter *Vårøy* og den mindre *Frøy*, lasten er våpen, ammunisjon og forsyninger som skal brukes til formålet med ekspedisjonen som er å sette opp en vaktstyrke på Sørøya. Vel fremme bevitner Danielsen de daglige tyske patruljene som terroriserer befolkningen, han tar derfor med seg rundt 200 gamle og syke når han drar tilbake østover. Den oppsatte vaktstyrken blir igjen på Sørøya.

Johnson flyr fra Høybuktnoen via Stockholm til Storbritannia den 27. januar og 2. og 3. februar har Johnson møter med Forsvarets Overkommando og det britiske admiralitetet for å få tillatelse til å gjennomføre en evakueringsaksjon. Det planlegges en godt eskortert konvoi med kallenavn JW64 til Kolahalvøya, Johnson håper denne kan stoppe innom Sørøya for å ta med seg flyktninger for å unngå en større menneskelig katastrofe.

5. februar får Kaptein Johan Ragnvald Godø ordre om å overta den oppsatte styrken på Sørøya og organisere et forsvar av øya i påvente av en evakueringsoperasjon. Dagen etter flyr Johnson fra Woodhaven i Skottland med Catalina sjøfly til Børfjorden på Sørøya for å organisere evakueringen.

Godø var vernepliktig fenrik i Kystartilleriet da han ble beordret til tjeneste på Oscarsborg festning høsten 1939, han var ikke kommet på vakt ennå da den tyske krysseren *Blücher* ble senket på morgenen 9. april 1940. Godø unnslipper fra Oscarsborg og forsøker å finne norske avdelinger å verve seg til, han blir tatt ved Valdres/Gol sammen med sin bror den senere Admiralen Reidar L. Godø og en kammerat av han. Det hele ender med en kort periode som fange på Grini fangeleir som ender med at Hitler vil frigi alle bønder fra fangenskap for å øke matproduksjonen og skape godvilje, da ingen av de tre hadde oppgitt yrke ved innskrivningen på Grini, påstår de at de alle tre at de er bønder og de slipper ut i midten av mai 1940. Godø som er fra Sunnmøre drar til Trondhjem for å studere på Norges Tekniske Høyskole, men trangen til å «gjøre noe» gjorde at han tok seg hjem til Godøya i oktober og derfra om bord i motorbåten *Fri* over til Storbritannia. Her instruerer han norske sjøfolk på Sjøforsvarets skyteskole for handelsflåten, han tar senere Kystartillerikurs og såkalt Battleschool. Godø blir en del av Marineavsnitt Kirkenes (MAK) og ankommer Kirkenes med krysseren HMS *Berwick* den 10. november.

Ekspedisjon forlater Kirkenes med Mk *Vårøy* med rundt 15 soldater, de er lastet med 10 russiske maskingevær, 24 000 patroner, 30 rifler med tilhørende ammunisjon, utstyr for 50 mann, et svensk sykehusstelt, tepper og 30 fat solarolje, de stopper også innom Vadsø og henter 6 tonn med proviant. Godøs ekspedisjon ankom Sørøya den 9. eller 10. februar. De starter straks med militær opplæring og hjelper med å organisere evakueringen fra Sørøya og fra nærliggende Seiland. Godø setter opp sitt hovedkvarter inne i den nordvendte Børrfjorden.

15. februar kommer de fire britiske jagerskipene *Sioux*, *Zambesi*, *Zealous* og *Zest* inn til Galtenfjorden på Sørøya og i løpet av bare 2 timer er de på tur ut igjen med 30 knops fart, med hele 502 mennesker om bord, hvorav 196 barn.

De ankommer Murmansk dagen etter og flyktningene fordeles på handelsskip for å sendes med konvoi RA 64 til Clyde i Skottland den 17. februar.

Overfarten blir strabasjøs og ute i Kolafjorden venter 6 tyske ubåter på konvoien, HMS *Lark* blir torpedert og det amerikanske handelsskipet *Thomas Scott* med rundt 40 av flyktningene om bord blir senket, alle flyktningene blir reddet av den britiske jageren HMS *Fencer*. Samme kveld blir korvetten HMS *Bluebell* torpedert og kun 1 av de omkring 90 om bord blir reddet. Uvær splitter konvoien og da uværet legger seg blir konvoien angrepet av 33 tyske Junker 88 torpedofly fra Bardufoss, men flyene må heldigvis vende tilbake til Bardufoss uten å ha senket noe.

Etter å ha fått skader av å ha slitt i dårlig vær har SS *Henry Bacon* snudd for å gå tilbake til Sovjet, 23. februar blir skipet angrepet av 23 tyske Junker 88 torpedofly, kampene pågår i en time og 5 tyske fly blir skutt ned før skipet blir truffet av en torpedo og skipet begynner å synke. Om bord er 19 av flyktningene fra Sørøya, 16 av dem er kvinner og barn som får plass i livbåtene på bekostning av mannskapet, da kun to av livbåtene var brukbare. 29 mennesker mistet livet men hele 64 overlevde og ble plukket opp av konvoiens eskorteskip flere timer senere. 1. mars ankommer flyktningene Skottland.

Flyktninger fra Sørøya om bord på HMS *Zambesi*

På Sørøya var Godø igjen med rundt 64 unge menige «geriljasoldater», 8 korporaler, 2 sersjanter, tre offiserer, 80 mann alle i den senere kalte Sørøygjengen. Disse ble værende som forsvarsstyrke på Sørøya og fram til 4. mars hadde de flere sammentreff med tyske patruljer og styrken led til da et tap på 5 døde og 5 sårede.

8. mars ilandsatte 4 tyske vaktbåter en styrke på 70 – 100 mann for å utrydde enhver norsk militær tilstedeværelse. Etter oppholdende kamper får Godø styrken over til Sandøyfjord og sender de fleste avgårde østover vekk fra Sørøya. Godø blir igjen med 10 soldater, Sanitetsløytnant Waage og to lotter, de skulle forsøke å oppnå kontakt med eventuelle mindre grupper som var kommet bort fra hovedstyrken under kampene.

14. – 15. mars ilandsettes en ny tysk styrke som forfulgte Godøs styrke inn i fjellene og tok Waage, 9 soldater og en lotte til fange. Nå var det kun Godø, en sersjant, den 19årige lotten Gerda Paulsen og den 15årige soldaten Kåre igjen av den norske styrken. De gjemmer seg i en båtgamme før de ror vekk fra Sørøya den 18. mars.

Den 19. mars kommer storskøyta *Kvalsund* inn til kai i Båtsfjord med flyktninger og restene av Godøs styrke, Sørøygjengen. 6 stykker er drept og flere er såret.

Ti dager senere er det bryllup i skolekapellet i Båtsfjord, Kjellaug Krane og Svein Johannessen fra Sørøygjengen gifter seg samtidig som Laila og Alf Antonsen samt Gunn og Roald Eriksen.

På bryllupsdagen 29. mars 1945, fra venstre Gunn og Roald Eriksen, Laila og Alf Antonsen og Kjellaug og Svein Johannessen.

9. april er det samling i storsalen på Havly der alt norsk tjenestegjørende personell er samlet, tale for dagen er av den høyt respekterte lederen av Sørøygjengen Kaptein Johan R. Godø.

Sørøygjengen er oppdelt med noen i Kirkenes og noen i Båtsfjord, de venter på fred. 7. mai 1945 kommer meldingen fra det norske forsvar: «Hele Finnmark besatt av norske styrker». Dagen etter ankommer flere fra Sørøygjengen Tromsø som de første norske militære, de blir mottatt som helter.

Guttorm Nilsen skriver i sin dagbok da han sitter i Båtsfjord:

«Mandag 7. mai

...Kl. 15.40: Sitter på kontoret, og da går flaggene til topps over hele stedet.

Også på havnen går flaggene til topps på alle båter. Det blir jubel og det blir leven. Det ropes hurra og det er et svare spetakkel. Solgløtt og enkelte snebyger skifter om å gi flagget en ekstra glans..»

Reklame fra boken: *Å eg veit meg et land* fra 1959

Styre i BHM består i 2016 av:

Leder:	Torbjørn Tangen
Kasserer:	Randi Sætre
Sekretær:	Ståle A. Olsen
Styremedlem:	Gerd-Karin Tobiassen

Varamedlem:	Bodil Persen
Varamedlem:	Alex Bolle
Varamedlem:	Per Johansen

Medlemmer:

Båtsfjord Historie og Museumslag har per i dag: 67 medlemmer.

Men vi ønsker oss flere medlemmer!

Bli medlem du også!

Medlemskontingenten for 2016 er kr. 300, - som kan innbetales til
kontonummer: 4930.12.92901, innbetalingen merkes med navn og adresse.

Som medlem vil du få tilsendt medlemsbladet ” *Gammelt og Nytt*”, som
utkommer 3 eller 4 ganger i året.

Stoff til bladet, bilder eller gjenstander til museet:

Har du stoff til «Gammelt og Nytt» så må dette være kommet inn i løpet av
november, da neste nummer utkommer i desember. Bilder som vi kan
bruke i Båtsfjordkalenderen, eller gjenstander til museet, tas også i mot
med stor takk.

Kontaktinformasjon:

E-post: hamningberg@hotmail.com	Post- og besøksadresse: Båtsfjord Historie- og Museumslag Lensmannsgata 4. 9990 Båtsfjord
--	---